

УДК 1+33+316.422

**ЛАНДШАФТНА ОСОБЛИВІСТЬ
ДИТЯЧИХ І ЮНАЦЬКИХ РОКІВ
ДАНИЛА САВИЧА ТУПТАЛА,
СВЯТИТЕЛЯ ДИМИТРІЯ**

**LANDSCAPE PECULIARITY OF CHILDHOOD
AND ADOLESCENCE OF DANYLO SAVICH
TUPTALO, ENLIGHTENER DUMYTRII**

Грех В. І.,

кандидат наук із богослів'я, кандидат географічних наук, викладач кафедри туризму, Львівський державний університет фізичної культури (Львів, Україна), e-mail: V.Hrekh@i.ua

Hrekh V. I.,

candidate of theological sciences, candidate of geographical sciences, lecturer of the Department of Tourism, Lviv State University of Physical Culture (Lviv, Ukraine), e-mail: V.Hrekh@i.ua

Йдеться про взаємовплив середовища і людини на прикладі дитячих і юнацьких років святого Димитрія Ростовського. Ландшафт є багатоплановим терміном; у статті це проілюстровано і звідси вибір назви. У цій роботі ми простежимо широку географію життя святого і побачимо, як, з одного боку, середовище – як суспільне, так і природне – вплинуло на формування його особистості, сприяло вибору чернецтва і служіння Богові і людям, а з іншого, як його життя і діяльність вплинули на розвиток значних рекреаційно-туристичних ресурсів, зокрема релігійного туризму.

Ключові слова: Макаріє, святий Димитрій Ростовський, церковні драматичні твори, релігійний туризм, ландшафт, рекреаційні туристичні ресурси, туризм, ігумен, монастир.

The article deals with interconnection of an environment and a man on the example of childhood and adolescence of Danylo Savich Tuptalo, Enlightener Dumytrii. The landscape is a multifaceted term; it is illustrated in the article and therefore it has got this title.

In this paper we will trace the broad geography of the life of the saint and see how, on the one hand, the environment – both social and natural – influenced the formation of his personality, helped to choose monasticism and service to God and people, and on the other, how his life and activity influenced the development of significant recreational and tourist resources, in particular religious tourism.

Keywords: Makariv, Saint Dimitri Rostovsky, church dramatic works, religious tourism, landscape, recreational tourism resources, tourism, abbot, monastery.

Назва статті містить слово «ландшафтна», що, з першого погляду, передає у собі географічний зміст, проте, згідно твердження видатного українського географа М. Д. Гродзинського, ландшафт сягає набагато глибше і має місце у багатьох сферах людської діяльності та науки. Тому ландшафтне народження, ландшафтне навчання, ландшафтне виховання та ландшафтна діяльність, вказує на те, що людина по промислу Божому пов'язана з ландшафтом, його складовими частинами: місцевістю, фацією, рослинним, тваринним світом і вінцем Божого творіння – людиною. Святий Димитрія, святий і митрополит (Данило Туптало) – талановитий церковний діяч, великий проповідник, талановитий церковний письменник і церковний драматург проживав у цьому прекрасному географічному середовищі, і яке прикрасив на початку свого життя, проживаючи у багатьох місцевостях України його часу, що є для нас зараз цікавим туристично-рекреаційним ресурсом, починаючи зі селище міського типу Макаріє, в якому він народився.

Святий Димитрій, митрополит Ростовський (Данило Савич Туптало, 1651–1709), був людиною надзвичайно талановитою. Крім того, що він був видатним просвітителем, істориком, філософом, богословом, поетом, частково музикантом, він також проявив себе як талановитий та цікавий церковний драматург, автор творів повчального змісту.

«Великий святий нашєї Церкви, митрополит Ростовський Димитрій усе своє життя віддав на служіння Господу Богу й Церкві Христовій, як «пастир добрий» (Ін. 10, 11), дбаючи про пастирів і паству, щоб вони «мали життя і мали з достатком» (Ін. 10, 10) [20].

Святий Димитрій, у миру Даниїл, народився у грудні 1651 року в містечку Макаріє, що було розташоване за сорок кілометрів від міста Києва, майбутній праведник Господній. Народився він або 11 грудня, у день пам'яті Данила Стовпника, або 17 грудня – в день пророка Данила [7]. Ось як про це пише І. А. Шляпкін у своїй книзі, одній із головних про святого Димитрія, митрополита Ростовського, у перших рядках: «У грудні 1651 року в містечку Макаріє, верстах в 40 від Києва, по Житомирському тракту у рядового козака Макарієвської сотні Київського полку Сава Григоровича Туптала і дружини його Марії Михайлівни народився син Данило – майбутній святий Ростовський» [27, с. 1]. Коли ми подорожуємо в різні міста, то маємо змогу відвідати різноманітні місця рекреаційно-туристичної діяльності і відкрити для себе різні типи ландшафтів. Згідно вчення видатного українського географа М. Д. Гродзинського, ландшафт став терміном, який має назви – політичний, культурний, лінгвістичний, семантичний і багато інших, і тому все, що ми досліджували у цій статті, теж має ландшафтний характер [4].

Макаріє – містечко Київської області – у часи святого Димитрія належало до володінь гетьмана Литовського. Батько Димитрія, Сава Григорович Туптало, прожив довге життя – 103 роки: народився він у Макаріє в 1599 році, а помер у Києві в 1703-му – «честь і слава війська Запорізького», будучи простим козаком, дослужився до звання полкового сотника, а потім почав служити Церкві, виконуючи обов'язки ктитора Кирилівської обителі. Кирилівський монастир, заснований князем Чернігівським Всеволодом Ольговичем у XII столітті, був зруйнований Батием, але відновлений у XVII столітті і закритий у 1786 році. Сава Григорович і Марія Михайлівна († 1695), його дружина, були поборжними людьми і провадили християнське життя. У 1654 році сотник Туптало був на Переяславській раді, а в 1660 році переселився в Київ, у тому ж званні сотника. Більший вплив на отрока мала матір, оскільки батька постійно відволікали від дому військові справи. Крім Данила виховували ще троє доньок, які народилися в Києві: Памфілія, Февронія, Параскева, що заміж не повиходили, а стали черницями, і всі три одна за одною були

ігуменями Святого Йорданського монастиря, якого їм батько поставив у Києві [10].

Святитель Димитрій Ростовський народився, як записав він у щоденнику, у той рік, коли була «війна Радзивилова» під час українсько-польської визвольної війни. При народженні сина Сава Григорович був вдома, оскільки 28 вересня в Білій Церкві був підписаний новий мирний договір, хоча і менш вигідний для України.

Про дитячі роки святителя мало описано: близько 1660 року макарівський сотник Сава Туптало переїжджає в Київ та оселяється із сім'єю в самому центрі Подолу між Флоровським монастирем і Миколаївсько-Притиським храмом. На дитинство і юність святителя Димитрія випали якраз ті роки, які українські історики назвали коротким, проте містким словом – Руїна. Це час безкінечних воєн і громадянської смуги в Україні. Тому ймовірно, що дитячі враження майбутнього святителя були досить важкі. Сім'я Тупталів була дуже благочестива. Батьки Данила Туптала, Сава Григорович і Марія Михайлівна, християни благочестиві граду Макарова, перебували в законному шлюбі.

Данило приносив велику радість Саві Григоровичу і Марії Михайлівні і був вельми щасливий, адже виховувався зі своїми трьома сестрами: Памфілією, Февронією (Феодосією) і Параскевою, і все своє життя був радий за них, що вони прийняли чернецтво і були почергово ігуменями Миколаївського Йорданового монастиря в Києві, відродженого на кошти їхнього батька. Небагато відомо і про батька святителя. У вихорі буремних історичних подій його ім'я губиться.

Другу половину свого життя Сава Туптало із сім'єю прожив у Києві. Тут він користувався повагою і, як київський сотник, жив у достатку. Будучи чоловіком відомим і заможним, Сава Григорович багато жертвував на нужди храмів і монастирів.

Стосовно матері святителя, то він мав до неї велику ніжну любов і, коли вона померла, із похвалою відгукнувся про неї: «У саму велику п'ятницю спасительних страждань мати моя померла в дев'ятий день, саме в ту годину, коли Спаситель наш, на хресті страждаючи за наше спасіння, віддав дух Свій в руки Богу–Отцю. Вона мала більше сімдесяти років від свого народження... нехай пом'яне її Господь у Царстві Своему Небесному! Померла в доброму настрої, пам'яті і мові. О, щоб і мене удостоїв такої блаженної кончини Господь, її молитвами! І дійсно її кончина була християнська, бо зі всіма обрядами християнськими звершена і зі звичайними таїнствами, безболісна, бездоганна, мирна. Ще ж нехай сподобить її Господь доброї відповіді на Страшному Своему суді, бо не сумніваюся в Божому милосерді і в її спасінні, знаючи постійне добродійне і побожне її життя. І те маю за добрий знак її спасіння, що того ж дня і тієї ж години, коли Христос Господь розбійників, під час добровільних страждань, рай відкрив, тоді і її душі від тіла розлучитися повелів» [5]. «Під впливом

такої добродійної матері отрок Даниїл зростав у страху Божому і благочесті, сходячи від сили в силу і зміцнюючись у чеснотах» [6, с. 241].

Свою першу початкову освіту малий Даниїл отримав удома, де батько навчив його читати. У 1660 році родина Тупталів переїхала до Києва. «Незважаючи на те, що в Макарові святитель жив лише кілька років до переїзду родини в Київ (за умовами Андрусівського договору містечко повернули Польщі і жити в ньому батькові Данила, козацькому сотникові Саві, було не надто безпечно), він залишився містом, у якому минула частина дитинства майбутнього святого» [11]. В 11 років його віддали вчитися у Київську братську школу, до якої добре читав і писав по-слов'янськи. Даниїл володів відмінними здібностями та полум'яною старанністю у навчанні і дуже скоро почав досягати успіху в науках і випередив усіх своїх однолітків. Відзначався талантом красномовства і звернув на себе увагу вправністю в написанні віршів. Даниїл був знайомий зі знаменитим проповідником і полемічним богословом Іоаникієм Галятівським († 1688), який спочатку був учителем, а потім ректором Києво-Могилянської колегії (1657–1665 рр.), що багато зробив для її процвітання. Київська братська школа, у свій час, готувала випускників із широкою і ґрунтовною освітою, знавців іноземних та давніх мов, готуючи для Церкви добрих пастирів і розумних діячів для Вітчизни [6; 22; 15].

Даниїл досконало вивчив прийоми і звороти мови, які мимоволі вражали потім слухачів його повчань, і здобув ту енергію і непереможну силу переконання. Маючи успіх в науках, Даниїл водночас вирізнявся і дивною благою вдачею і рано виявив схильність до життя умоспоглядального і подвижницького. Він не брав участі в дитячих іграх та унікав усяких втіх та веселощів. Вільний від шкільних занять час він проводив за читанням Священного Писання, творінь та житій святих мужів та в молитві. Молитва є найвищим і найбільш довершеним вираженням церковного життя православного християнина [17].

У п'ятнадцять років Даниїл був змушений залишити школу, через що не міг закінчити курс навчання. Для Києва це був тяжкий час, місто постійно переходило то під владу Польської, то Російської держави. Ці події мали безпосередній вплив і на стан школи, бо коли в 1665 році поляки захопили Київ, вона була зруйнована і протягом довгого часу залишалася в запустінні. Даниїл припинив навчання. Хоча юнак і не встиг здобути повну освіту в Києво-Могилянському колегіумі, завдяки його старанності до самоосвіти і надзвичайної відданості до Бога, його ім'я заслужено тепер стоїть в ряду з багатьма видатними богословами і великими вченими та діячами нашого народу, чим ми, українці, дуже пишаємося [13].

Маючи схильність до чернечого життя з підліткових років, Даниїл залишив цей світ зі всіма його благами. Батьки дали йому своє благословення і він на сімнадцятому році свого життя поселився в Кирилівському монастирі і

прийняв чернецтво, що навіть для того часу, через такий вік – у неповні сімнадцять років, було дещо дивно. Ігуменом був колишній ректор Київської школи Мелетій Дзик, який давно вже знав Даниїла, і який постриг його, і дав йому нове ім'я – на честь святого великомученика Димитрія Солунського. «Питання виникає мимовільно: що ж заставило людину в такому ранньому віці відректися від усього цього, що так цінно і дорого для інших? І тут ніяк не можна згодитися з думкою, що висловлене, практично, у всіх відомих життєписах святителя Димитрія» [19, с. 48].

Ігумен Мелетій (Дзик) був щирим українським патріотом, прибічником гетьмана Петра Дорошенка й Київського Митрополита Йосифа Нелюбовича–Тукальського, які боролися за повну незалежність України. «Таким чином, Димитрій приєднався до тієї групи духовенства України, що були борцями за самостійність Української Церкви» – стверджує митрополит Іларіон (Огієнко). «9 липня 1668 року він звершив постриг Даниїла в чернецтво і нарід його Димитрієм. Новопострижений чернець цілком доручив себе волі і Промислу Божому. Суворо і неухильно почав він дотримуватися всіх монастирських правил і ревно в смиренні і послуху здійснював чернечі подвиги» [6, с. 242]. Для нього прикладом Ікзнаслідування у всіх силах і чеснотах були преподобні Антоній і Феодосій та інші печерські подвижники. Його зовсім не цікавили багатства і маєтки, не піклувався про їх придбання, але намагався вірно і нелицемірно служити Богові; усією душею прагнув догодити Йому одному і через це здобути собі багатство нетлінне [2].

Святитель Димитрій завжди пам'ятав про високе призначення людини: «І сказав Бог: створімо людину за образом Нашим [1] за подобою Нашою, і нехай володарює вона ... над усією землею, і над усіма плазунами, що повзають по землі» (Бут. 1, 26). «І створив Господь Бог людину з пороку земного, і вдихнув у лице її дихання життя, і стала людина душею живою» (Бут. 2, 7). Цей голос Священного Писання і Церкви завжди слухав святитель, знаючи, що людина є образ Божий, і цей образ Божий у людях, він старався нагадати і показати у своїх багаточисленних творах, а особливо написаних ним церковних п'єсах [21].

Монастирі часу святого Димитрія відзначалися великою святістю, молитовністю, вірністю Богові і своїм ближнім, були дуже помічними і спасаючими. У наш час вони такими залишилися, адже їх збагачували, служили їм такі подвижники як святий Димитрій, і тому монастирі зберігають у собі велику кількість святинь, котрі допомагають людям у тяжкі хвилини. Ці великі святині будувалися на місцях світлих, енергетично–позитивних, які марно притягували до себе віруючих, побожних парафіян. От тому так багато таємничих і чудесних історій з ними пов'язано [3]. Святителя монастирі захоплювали своїм палким прагненням мати в собі образи (ікони), а також тому, що вони відзначалися прекрасними іконостасами, що викликали у віруючих велике благовоління і сприяли їхньому спасінню [23; 24].

Завжди пам'ятав про головну чернечу чесноту – послух, а також був терпеливим і смиренным, і до себе ставився дуже критично. 1697 року святий писав до свого друга теолога про самого себе. Такі слова писати могла тільки людина високих чеснот, що звикла і здатна до самокритики. Так чисто і свято міг писати тільки монах, який постійно тримає у своєму серці пам'ять про своє призначення і здатний до виконання присяги Господеві й народові.

Піддавав себе самовільним тортурам, укусам комарів та мошкар. Усе своє життя був правдивим аскетом, любив багато й залюбки постити. Надзвичайно сильно любив молитися і гаряче молився. Був також трудолюбивим і правдолюбцем, а також безсрібником [10].

Ще й року не минуло від його постригу в чернецтво, як настоятель подав своє прохання про висвячення Даниїла у сан диякона. Рукопокладення Даниїла відбулося у день Благовіщення Пресвятої Богородиці, в 1669 році митрополитом Йосифом Тукальським, що був обраний на Київську кафедру і жив тоді в місті Каневі. Йосиф (Нелюбович–Тукальський) – із 1661 р. архієпископ Могилевський, потім митрополит Київський; був у полоні в поляків. Помер у Чигирині в 1676 році. Димитрій, у сані диякона, залишався у Кирилівській обителі досить довгий час. Був дуже слухняний, у всьому підкорявся він настоятелеві, старанно і смиренно служив братії і беззаперечно виконував усякий послух. До церкви святий Димитрій завжди приходив першим і виходив із неї останній; у храмі стояв зі страхом, благоговійно слухаючи слова Священного Писання. Перебуваючи наодинці в келії він часто молився, писав і складав те, що доручав йому ігумен, і старанно продовжував свої наукові заняття. При постригу прийняв ім'я Димитрій, що зі старогрецької мови означає «належить Димитрі, богині землі», що має буквальне значення «мати–земля» – символ плодючості, життєздатності [12].

Таке життя він провадив до 1675 року. У цьому ж році в Густинському монастирі перебував Чернігівський архієпископ Лазар Баранович, який став архієпископом у 1657 році. Він був колишнім вихованцем і ректором Києво–Могилянської колегії (1650–1656 рр.). Лазар славився проповідуванням слова Божого. Святий Димитрій називав його «великим стовпом церковним». Помер архієпископ Лазар Баранович у 1693 році. Святий Димитрій був йому представлений для посвячення в ієромонахи, яке було звершене 23 травня, у день зішестя Святого Духа, у віці 24 роки. Хоча Димитрій був тоді досить молодий, але дуже вправний у проповідуванні слова Божого. Архієпископ почав до нього приглядатися і побачив у ньому високі духовні якості, і запросив Димитрія бути проповідником при Чернігівській соборній церкві.

Його щира і правдива духовна праця принесла святому Димитрію заслужену славу великого проповідника, і ця слава швидко рознеслася по Україні та Литві, так що обитель за обителью почали запрошувати його до себе, щоб він красномовно навчав їх слова Божого. Для таких

запрошень послужила наступна подія. Маючи велику ревність до Бога, у червні 1677 року, Дмитрій вирушив із Чернігова в Новодворський монастир, що був заснований в 1618 році і знаходився в Литовських межах, біля нинішнього Пінська, та був підпорядкований Віленському Свято–Духовому монастирю. У цей монастир він вирушив для поклоніння чудотворній іконі Пресвятої Богородиці, що була написана святим Петром, митрополитом Київським, який був змушений залишитися в Литві. Святий Дмитрій прибув якраз у той час, коли в монастирі готувалися, щоб урочисто перенести цю ікону зі старої церкви до нової. Щоб урочисто перенести чудотворну ікону Пресвятої Богородиці, прибули Білоруський єпископ Феодосій і настоятель Віленського Свято–Духового монастиря Климент, який після закінчення свята узав із собою Дмитрія у свій монастир у Вільно, у якому він пробув більше двох місяців і виголосив там дві проповіді. Невдовзі святий Дмитрій, на прохання єпископа Феодосія, прибув у Слуцьк і поселився в Братському Преображенському монастирі, що був заснований близько 1600 року та належав Слуцькому братству. Місто Слуцьк – Мінської області. Дмитрій невпинно трудився в проповідуванні слова Божого чотирнадцять місяців у Преображенському монастирі, що був побудований на кошти ктитора монастиря Іоана Скочкевича, який дуже полюбив проповідника і сприяв йому в усьому. Святий Дмитрій так само любив і глибоко поважав свого благодійника, працював у Слуцьку до самої кончини ктитора монастиря Іоана Скочкевича і з пошаною віднісся до його пам'яті, виголосивши на його похороні щирі і вдячні проповіді. Сучасні богослови зобов'язані вчитися мистецтву проповідування, у цьому наслідувати святителя Дмитрія, а також інших богословів [14; 17, с. 14]. На проповідях святителя Дмитрія виросла велика плеяда сучасних богословів–проповідників, які підтримали і примножили стиль великого проповідника, і, читаючи їхні проповідницькі слова, здається, що він сам до нас промовляє: «Час Великого посту Церква нам дає, аби ми могли зібратися, зосередитись і підготуватися до зустрічі із Великоднем. Під час Великого посту слід надолужити все згаяне, заповнити пробіли в нашому духовному житті, яке чимало постраждало від життєвих негараздів, розсіяности, лінощів та іншого» [16, с. 5].

Читаючи і ознайомлюючись із тими містами, де жив і працював святий Дмитрій, хочеться теж побувати в цих місцевостях, і ось ця величава ландшафтність його таланту, любові до рідної землі, а особливо до Бога, дає нам розуміння величчя і спасіння релігійного туризму, як такого, що зближує нас до віри, благодаті і нових наукових та церковних знань.

Святий Дмитрій володів переконливою красномовністю, і з м. Чернігова, де він переважно проповідував у 1675 році, слава його проповідництва досягла далеких міст, і тому виголошувати натхненні проповіді Дмитрія запрошували у

Вільно і Білорусь. Ще одна благородна справа, яку виконував святий Дмитрій, була теж пов'язана з іменем архієпископа Чернігівського Лазаря Барановича. За часів святителя Дмитрія була прекрасна і багата плеяда українських святителів.

На Болдіних горах під Черніговом стояв стародавній Успенський чи Євцький монастир, що був заснований ще в 1060 році. Коли цей монастир вернувся від уніатів до православних, архимандритом монастиря став славний письменник Іоанікій Галятівський. 23 серпня 1676–го року Галятівський видав у Новгороді–Сіверському свою працю «Скарбниця потрібная», у якій описав чуда Євцької ікони Божої Матері. Книга ця дуже прославила Євцький монастир, і через те архієпископ Лазар Баранович доручив молодому ієромонахові скласти таку ж саму книжку і про чудеса Еллінської Божої Матері. «І молодий монах Дмитрій засів за цю працю, – зібрати всі відомі чудеса Еллінської Божої Матері, а також подати історію цього монастиря. У чернігівських церковних архівах було повно матеріалів, і о. Дмитрій Тупталенко легко позбирав їх.

І скоро з'явився перший письменницький труд ієромонаха Дмитрія – «Чудеса Пресвятої і Преблагословенної Діви Марії, що діються від образу її чудотворного в монастирі святого славного пророка Іллі Чернігівського... Ця книжка мала великий успіх серед читачів. Вона описує 22 (потім – 24) чуда. Мова її – жива українська мова, яка панувала тоді в нашій літературі. Ця нова книжка звернула увагу всіх на її талановитого молодого автора.

Це не був просто опис самих чудес, – книжка мала складний зміст. Кожне з чудес складалося із чотирьох частин: 1) саме чудо; 2) бесіда на це чудо; 3) відповідна мораль на нього і 4) подібне чудо в інших краях. Це був поважний богословський твір, ясною простою мовою написаний» [8, с. 25].

У своїх проповідях святий із надзвичайною силою викривав пороки тодішнього суспільства, засуджував «багатства неправедні, зібрані з грабування, обкрадання і сліз людських», злих і немилосердних таврував ганьбою, погрожуючи їм судом Божим [18, с. 17–19]. Святий Дмитрій мав свої улюблені теми проповідей, зокрема морального змісту, особливо важливою була ж для нього тема «Любов вища над усе!» Майже більша половина проповідей о. Дмитрія не дійшли до нас, а дійшло тільки 94, і всі вони ясні, майстерно написані та глибокі за своїм змістом. Найдавніша його проповідь, що дійшла до нас, датується 1685 роком [9].

Святий Дмитрій мав надзвичайний успіх у проповідницькій діяльності у Вільно і в Білорусі, де його дуже цінували, але святого вже чекали в Україні та неодноразово запрошували його повернутися, у тому числі і гетьман Самойлович, що був сином священика і обраний гетьманом у 1672 році, а в 1687 році відсторонений від гетьманства. Помер у Тобольську в 1690 році. Запрошував святого Дмитрія і колишній його настоятель Мелетій, який керував тепер Київським Михайлівським

монастирем. Року 1679, у лютому, святий Димитрій прибув у Батурин, нині містечко на річці Сейм Чернігівської області, яке заснував у 1575 році король Польський Стефан Баторій, що назвав його на свою честь – Батурин, яке у 1669–1708 рр. і 1750–1764 рр. було резиденцією гетьманів Лівобережної України. У Батурині був прийнятий гетьманом, ватажком козацтва, правителем України, дуже ласкаво і прихильно. Святий Димитрій поселився у Миколаївському Крупицькому монастирі, що знаходився неподалік від Батурина і був заснований у XV столітті, а зруйнований кримськими татарами. Монастир відновлений у XVI столітті і названий Крупицьким від крупин, що падали під час голоду поблизу нього, і про це власноручно написав святий Димитрій на Престольному Євангелії. У монастирі, як і раніше, Димитрій продовжував ревно молитися, трудитися в пості та постійно читав душекорисні книги, але особливу старанність проявляв у проповідуванні слова Божого. Про це його добродійне життя слава поширилася по всіх обителях, багато з яких запрошували святого Димитрія до себе для управління. Братія Кирилівського монастиря запрошувала його стати їхнім ігуменом, але святий Димитрій, очевидно, зі свого смирення, ще й утримуваний гетьманом, відмовився від цього прохання і послав подячного листа. Так само, коли невдовзі після цього, у 1681 році, помер ігумен Максаківського Преображенського монастиря, братія також просила Димитрія стати в них ігуменом. Нині там знаходиться жіночий єдиновірний монастир, поблизу міста Борзни, на березі річки Десни. А тоді, Максаківська обитель характеризувалася віддаленістю місця розташування і вона якнайкраще відповідала суворому чернечому життю святого Димитрія. Димитрій прийняв пропозицію максаківських ченців, отримав від гетьмана листа і вирушив до Чернігова до архієпископа Лазаря Барановича за указом. «Архієпископ прийняв Димитрія дуже прихильно. Ніби передбачаючи майбутнє, Лазар, як тільки розкрив гетьманський лист, сказав Димитрію: «Не читаючи листа, кажу: нехай благословить вас Господь Бог не тільки ігуменством, але й за іменем Димитрій бажано вам митри. Димитрій нехай отримає митру». У тексті читаємо так багато географічних назв, що кожна є рекреаційно–туристичним ресурсом і має вагомість для релігійного туризму по вивченню історії, природи, краси рідного краю. Туризм по святих місцях святителя Димитрія, митрополита Ростовського повинен набирати достойного впровадження.

Того ж дня, після висвячення в ігумена, 4 вересня 1681 року, Лазар так привітав Димитрія: «Сьогодні пам'ять пророка Мойсея Боговидця; цього дня сподобив вас Господь Бог ігуменства в монастирі, де є храм Преображення Господнього, як Мойсея на Фаворі. Той, Хто вказав путі Свої Мойсееві, нехай вкаже і вам на цьому Фаворі Свої путі до вічного Фавору» [25].

Так як і раніше, хоча і святий Димитрій став ігуменом обители, він провадив суворе чернече

життя. Усім подавав приклад християнського смирення своїм неспанням, щирою молитвою та добрими ділами. Для нього і надалі були дуже важливі слова Господа, які він добре пам'ятав: «Не так буде у вас: але хто хоче між вами бути більшим, нехай буде вам слугою» (Мф. 20, 26). Згідно цих слів він сам жив, і так учив жити інших. У цьому він був прикладом для наслідування, зразком віри і благочестя, тим самим підносячи статус і важливість ігумена, як прикраси і слави обителей, якими вони керували. Такою прикрасою і славою був ігумен Димитрій, через що в жодній обителі довго не залишався, а, як бачимо, переходив з одного монастиря в інший.

І тому ігумен Димитрій залишає максаківських ченців, які напучувалися словом і святим його життям, бо Першого березня 1682 року був призначений ігуменом у Батуринський Миколаївський монастир, від якого він сам дуже скоро відмовився. Причиною відмови було те, що він жадав тихого і безмовного життя, для того, щоб безперешкодного віддатися богомисленню, щирій молитві та іншим богоугодним заняттям. І тому, 26 жовтня 1683 року у день свого ангела, на другий рік свого ігуменства в Батурині, він склав із себе обов'язки ігумена обители і залишився у ній простим ченцем. Пройшло зовсім мало часу, і промислом Божим святий Димитрій був покликаний до великої справи складання Четьїв–Міней, якими він приніс надзвичайно велику користь всьому нашому народу. Життя святого Димитрія (Данила Туптала) в його молоді роки складає великий перелік географічних назв, кожна з яких є важливим рекреаційно–туристичним ресурсом, і є важливими для плідної туристичної діяльності, яка привносить у життя туристів пізнання нового, цікавості, оздоровлення, естетичну насолоду, а головне – залучає до святої, релігійної, літературної, драматичної, ландшафтної скарбниці великого митрополита, святителя Димитрія (Данила Туптала).

Висновки. У перших реченнях дослідження про святого Димитрія, митрополита Ростовського (Данила Савича Туптала, 1651–1709 рр.), дається його загальна характеристика, місце народження і розповідь про його батьків. Вказано ім'я видатного науковця, дослідника І. А. Шляпкіна, який написав одну із найкращих книг про святителя Димитрія, митрополита Ростовського.

Коли ми подорожуємо в різні міста, то маємо змогу відвідати різноманітні місця рекреаційно–туристичної діяльності і відкрити для себе різні типи ландшафтів. Згідно вчення видатного українського географа М. Д. Гродзинського, ландшафт став терміном, який має назви – політичний, культурний, лінгвістичний, семантичний, релігійний і багато інших, і тому все, що ми досліджували у цій статті, теж має ландшафтний характер.

Стаття описує містечко Макарів, і життя у ньому його батьків: Сави Григоровича Туптала, який прожив довге життя – 103 роки, і, будучи простим козаком, дослужився до звання полкового сотника, а потім почав служити Церкві, виконуючи

обов'язки ктитора Кирилівської обителі; і Марії Михайлівни († 1695), його дружина, що були побожними людьми і провадили християнське життя.

Повідомляється, що близько 1660 року макарівський сотник Сава Туптало переїжджає в Київ і поселяється із сім'єю в самому центрі Подолу між Флоровським монастирем і Миколаївсько-Притиським храмом. На дитинство і юність святителя Дмитрія випали якраз ті роки, які українські історики назвали коротким, проте містким словом – Руїна. Данило приносив велику радість Саві Григоровичу і Марії Михайлівні, і був вельми щасливий, адже виховувався зі своїми трьома сестрами: Памфілією, Февронією (Феодосією) і Параскевою, і все своє життя був радий за них, що вони прийняли чернецтво і були почергово ігуменями Миколаївського Йорданового монастиря в Києві.

Стаття ознайомлює з тим, що свою першу початкову освіту малий Даниїл отримав удома, де батько навчив його читати, а в 11 років його віддали вчитися у Київську братську школу, яку в п'ятнадцять років був змушений залишити, через що не міг закінчити курс навчання. Маючи схильність до чернечого життя з підліткових років, Даниїл полишає цей світ зі всіма його благами. Батьки дали йому своє благословення і він, на сімнадцятому році свого життя, поселився в Кирилівському монастирі і прийняв чернецтво.

У дослідженні показано, що географія переміщень святителя Дмитрія доволі значна, адже дуже часто переїжджав з одного міста в інше, бо його хотіли бачити багато людей, і ці міста в наш час є важливим рекреаційно-туристичним ресурсом, релігійним туризмом, і є важливими для плідної туристичної діяльності, яка привносить у життя туристів пізнання нових знань, цікавість, оздоровлення, естетичну насолоду, а головне залучає до святої, релігійної, літературної, драматичної, ландшафтної скарбниці великого митрополита, святителя Дмитрія (Данила Туптала).

Список використаних джерел

1. 'Біблія. Книги Священного Писання Старого та Нового Завіту', 2004, Переклад Патріарха Філарета (Денисенка), Київ: Видавництво Київської Патріархії, 1415 с.
2. Болховітинов, Євгеній, (митрополит), 1995. 'Вибрані праці з історії Києва', Упор., вст. ст. та додатки Тетяни Ананьєвої, К.: *Либідь-ІСА*, 488 с. («Пам'ятки історичної думки України»).
3. Гаврилов, ДА., 2007. 'Исцеляющая сила предметов, икон, святых мест', Ростов н/Д: *Феникс*, 160 с.
4. Гродзинський, МД., 2005. 'Пізнання ландшафту: місце і простір: Монографія', У 2-х т., К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», Т.1, 431 с.
5. 'Діарій (записки святителя по днях), під 29 березня 1689 р.', 1891, Шляпкин И. А., Прил. I, с.1–11.
6. 'Житіє святителя Дмитрія, митрополита Ростовського, чудотворця. Житія святих (Вибрані) українською мовою викладені за повчанням Четъїх-Міней св. Дмитрія Ростовського. Том 5 Вересень-жовтень', 2008, Переклад українською мовою Патріарха Філарета (Денисенка), *Видавничий відділ Української Православної Церкви Київського Патріархату*, К., с.240–272.
7. Лларіон, (Іван Огієнко) митрополит, 2001. 'Святий Дмитрій Туптало', *Православний вісник*, К.: *Видання Української Православної Церкви Київського Патріархату*, №11–12, с.22–24.

8. Лларіон, (Іван Огієнко) митрополит, 2002. 'Святий Дмитрій Туптало', *Православний вісник*, К.: *Видання Української Православної Церкви Київського Патріархату*, №1–2, с.25–31.

9. Лларіон, (Іван Огієнко) митрополит, 2002. 'Святий Дмитрій Туптало', *Православний вісник*, К.: *Видання Української Православної Церкви Київського Патріархату*, №3–4, с.36–39.

10. Лларіон, (Іван Огієнко) митрополит, 2002. 'Святий Дмитрій Туптало', *Православний вісник*, К.: *Видання Української Православної Церкви Київського Патріархату*, №9–10, с.29–36.

11. Козловська, Євгенія. litakcent.com > Літературні мандрівки > 12. Комрат, ЕП., 2006. 'Женские и мужские Имена и Святыя Покровители', Донецк: *ООО ПКФ «БАО»*, 256 с.

13. Куземська, Ганна, 2009. 'Помолися за них, Україно', Максим Березовський, Артем Ведель, *Парафія Св. Архистратига Михаїла, Музей просто неба*, Київ, Пирогів, 24 с.

14. Липківський, Василь (митрополит), 1991. 'Слово Христове до Українського Народу. Проповіді на неділі й свята', К.: *Пам'ятки України*, 100 с.

15. Майборода, АВ., Коломієць, ЛІ., 1992. 'Старослов'янська мова. Збірник вправ і завдань: Навчальний посібник', 2-ге видання, перероблене і доповнене, Київ: «Вища школа», 166 с.

16. Мень, Олександр, 2013. 'Поради на Великий піст', Пер. з рос. Олени Ястремської, Львів: *Свічадо*, 48 с.

17. Палладій, єпископ, 1987. 'Про молитву', *Православний вісник*, К.: *Видання Екзарха всієї України, митрополита Київського і Галицького*, №8, с.29–32.

18. Потелешенко, Николай протоіерей, 1979. 'На день пам'яті святителя Дмитрія Ростовського', *Православний вісник*, К.: *Видання Екзарха всієї України, митрополита Київського і Галицького*, №11, с.17–19.

19. 'Святий Дмитрій, митрополит Ростовский: исследование и материалы', 2008, под общ. ред. игумена Серафима (Симонова), Ростов: *Спасо-Яковлевский Димитриев монастырь*, 448 с.

20. Сойко, Богдан дякон, 1972. 'Святий Дмитрій, митрополит Ростовський і його погляд на храм, богослужіння і таїнство Святого Причастя', *Православний вісник*, К.: *Видання Екзарха всієї України, митрополита Київського і Галицького*, №8, с.22–24.

21. Сокальський, Володимир протоіерей, 1975. 'Моральна довершеність християнина', *Православний вісник*, К.: *Видання Екзарха всієї України, митрополита Київського і Галицького*, №11, с.23–24.

22. Степовик, Дмитро, 2001. 'Київська Біблія XVII століття', К.: *Українське Біблійне Товариство*, 240 с.

23. Степовик, Дмитро, 2010. 'Іконологія й іконографія', Івано-Франківськ: *Нова Зоря*, 320 с./+ кольорова вкладка – 62 с.

24. Степовик, Дмитро, 2012. 'Новий ренесанс: Ікони Андрія Дем'ячука', К.: *Видавництво імені Олени Телізи*, 368 с.: іл.

25. sites.google.com/site/hramboga/zitie-svt-dimitrija/svatitel-dimitrij-rostovskij

26. Філарет, патріарх, 2012. 'Слово Патріарха Київського і всієї Руси-України після молебню біля пам'ятника рівноапостольному князю Володимирі в день святкування Хрещення Київської Руси-України (28 липня 2012 р.)', *Православний вісник*, К.: *Видання Української Православної Церкви Київського Патріархату*, №7–8, с.22–23.

27. Шляпкин, ИА., 1891. 'Св. Дмитрий Ростовский и его время (1651–1709)', С.–Петербург: *Типография и Хромолитография А. Траншель, Стременная*, №12, 106 с.

References

1. 'Biblija. Knygy Svjashhennogo Pysannja Starogo ta Novogo Zavitu (Bible. Old and New Testament Scripture Books)', 2004, Pereklad Patriarha Filareta (Denysenka), Kyi'v: *Vydavnyctvo Kyi'vs'koi' Patriarhii'*, 1415 s.

2. Bolhovitinov, Jevgenij, (mytropolyt), 1995. 'Vybrani praci z istorii' Kyjeva (Selected works on the history of Kiev)', Upor., vst. st. ta dodatky Tetjany Anan'jevoi', K.: *Lybid'-ISA*, 488 s. («Pam'jatky istorychnoi' dumky Ukraïny»).

3. Gavrilov, DA., 2007. 'Iscljajushhaja sila predmetov, ikon, svjatyh mest (Healing power of objects, icons, holy places)', Rostov n/D: *Feniks*, 160 s.
4. Grodzyns'kyj, MD., 2005. 'Piznannja landshaftu: misce i prostir: Monografija (Cognition of the landscape: space and space: Monograph)', U 2-h t., K.: *Vydavnycho-poligrafichnyj centr «Kyj vs'kyj universytet»*, T.1, 431 s.
5. 'Diarij (zapysky svjatytelja po dnjah), pid 29 bereznja 1689 r. (Diarrhea (notes of the hierarch by days), March 29, 1689)', 1891, Shljapkin Y. A., Pryl. I, s.1–11.
6. 'Zhytije svjatytelja Dymytirja, mytropolita Rostovs'kogo, chudotvorca. Zhytija svjatyh (Vybrani ukrai'ns'koju movoju vykladeni za povchannjam Chet'i'h–Minej sv. Dymytirja Rostovs'kogo. Tom 5 Veresen'–zhovten' (The life of St. Demetrius, Metropolitan of Rostov, miracle worker. The Life of the Saints (Selected) in Ukrainian is set forth in the teachings of Chetiih–Mine St. Demetrius of Rostov. Tom 5 Sept.–Oct.)', 2008, Pereklad ukrai'ns'koju movoju Patriarha Filareta (Denysenka), *Vydavnychij viddil Ukrai'ns'koi' Pravoslavnoi' Cerkvy Kyi'vs'kogo Patriarhatu*, K., s.240–272.
7. Ilarion, (Ivan Ogijenko) mytropolyt, 2001. 'Svjatyj Dymytirij Tuptalo (St. Demetrius Tuptalo)', *Pravoslavnyj visnyk*, K.: *Vydannja Ukrai'ns'koi' Pravoslavnoi' Cerkvy Kyi'vs'kogo Patriarhatu*, №11–12, s.22–24.
8. Ilarion, (Ivan Ogijenko) mytropolyt, 2002. 'Svjatyj Dymytirij Tuptalo (St. Demetrius Tuptalo)', *Pravoslavnyj visnyk*, K.: *Vydannja Ukrai'ns'koi' Pravoslavnoi' Cerkvy Kyi'vs'kogo Patriarhatu*, №1–2, s.25–31.
9. Ilarion, (Ivan Ogijenko) mytropolyt, 2002. 'Svjatyj Dymytirij Tuptalo (St. Demetrius Tuptalo)', *Pravoslavnyj visnyk*, K.: *Vydannja Ukrai'ns'koi' Pravoslavnoi' Cerkvy Kyi'vs'kogo Patriarhatu*, №3–4, s.36–39.
10. Ilarion, (Ivan Ogijenko) mytropolyt, 2002. 'Svjatyj Dymytirij Tuptalo (St. Demetrius Tuptalo)', *Pravoslavnyj visnyk*, K.: *Vydannja Ukrai'ns'koi' Pravoslavnoi' Cerkvy Kyi'vs'kogo Patriarhatu*, №9–10, s.29–36.
11. Kozlovs'ka, Jevgenija. litakcent.com › Literaturni mandrivky ›
12. Komrat, EP., 2006. 'Zhenskie i muzhskie Imena i Svjatye Pokroviteli (Female and Male Names and Holy Patrons)', Doneck: *OOO PKF «BAO»*, 256 s.
13. Kuzems'ka, Ganna, 2009. 'Pomolysja za nyh, Ukrai'no (Pray for them, Ukraine)', Maksym Bereзовs'kyj, Artem Vedel', *Parafija Sv. Arhystratyga Myhai'la, Muzej prosto neba*, Kyi'v, Pyrogiv, 24 s.
14. Lypkivs'kyj, Vasyl' (mytropolyt), 1991. 'Slovo Hrystove do Ukrai'ns'kogo Narodu. Propovidi na nedili j svjata (The Word of Christ to the Ukrainian People. Sermons on Sundays and holidays)', K.: *Pam'jatky Ukrai'ny*, 100 s.
15. Majboroda, AV., Kolomijec', LI., 1992. 'Staroslov'jans'ka mova. Zbirnyk vprav i zavdan': Navchal'nyj posibnyk (Old Slavic language. Collection of exercises and tasks: A manual)', 2–ge vydannja, pereroblene i dopovnene, Kyi'v: «*Vishha shkola*», 166 s.
16. Men', Oleksandr, 2013. 'Porady na Velykyj pist (Tips for Lent)', Per. z ros. Oleny Jastrems'koi', L'viv: *Svichado*, 48 s.
17. Palladij, jepyskop, 1987. 'Pro molytvu (About prayer)', *Pravoslavnyj visnyk*, K.: *Vydannja Ekzarha vsijej' Ukrai'ny, mytropolita Kyi'vs'kogo i Galyc'kogo*, №8, s.29–32.
18. Poteleshhenko, Nykolaj protoijerej, 1979. 'Na den' pam'jati svjatytelja Dymytirja Rostovs'kogo (On the day of the memory of St. Dimitri Rostovsky)', *Pravoslavnyj visnyk*, K.: *Vydannja Ekzarha vsijej' Ukrai'ny, mytropolita Kyi'vs'kogo i Galyc'kogo*, №11, s.17–19.
19. 'Svjatitel' Dimitrij, mitropolit Rostovskij: issledovanija i materialy (St. Dimitri, Metropolitan Rostovsky: research and materials)', 2008, pod obshh. red. igumena Serafima (Simonova), Rostov: *Spaso–Jakovlevskij Dimitriev monastyr'*, 448 s.
20. Sojko, Bogdan dyjakon, 1972. 'Svjatytel' Dymytirij, mytropolyt Rostovs'kyj i jogo pogljad na hram, bogosluzhinnja i tai'nstvo Svjatogo Prychastja', *Pravoslavnyj visnyk*, K.: *Vydannja Ekzarha vsijej' Ukrai'ny, mytropolita Kyi'vs'kogo i Galyc'kogo*, №8, s.22–24.
21. Sokal's'kyj, Volodymyr protoijerej, 1975. 'Moral'na dovershenist' hrystyjanyna (The moral perfection of a Christian)', *Pravoslavnyj visnyk*, K.: *Vydannja Ekzarha vsijej' Ukrai'ny, mytropolita Kyi'vs'kogo i Galyc'kogo*, №11, s.23–24.
22. Stepovyk, Dmytro, 2001. 'Kyj'vs'ka Biblija XVII stolittja (Kyiv Bible of the XVII century)', K.: *Ukrai'ns'ke Biblijne Tovarystvo*, 240 s.
23. Stepovyk, Dmytro, 2010. 'Ikonologija j ikonografija (Iconology and iconography)', Ivano–Frankivs'k: *Nova Zorja*, 320 s./ + kol'orova vkladka – 62 s.
24. Stepovyk, Dmytro, 2012. 'Novyj renesans: Ikony Andrija Dem'janchuka (New Renaissance: Icons of Andrei Demianchuk)', K.: *Vydavnyctvo imeni Oleny Teligy*, 368 s.: il.
25. sites.google.com/site/hramboga/zitie–svt–dimitria/svatitel–dimitrij–rostovskij
26. Filaret, patriarh, 2012. 'Slovo Patriarha Kyi'vs'kogo i vsijej' Rusy–Ukrai'ny pislja molebnju bilja pam'jatnyka rivnoapostol'nomu knjazju Volodymyru v den' svjatkuvanja Hreshhennja Kyi'vs'koi' Rusy–Ukrai'ny (28 lypnja 2012 r.) (The Word of the Patriarch of Kyiv and All Russia–Ukraine after the prayer at the monument to the Equal-to-the–Apostolic Prince Volodymyr on the day of the celebration of the Baptism of Kyiv Rus–Ukraine (July 28, 2012))', *Pravoslavnyj visnyk*, K.: *Vydannja Ukrai'ns'koi' Pravoslavnoi' Cerkvy Kyi'vs'kogo Patriarhatu*, №7–8, s.22–23.
27. Shljapkin, IA., 1891. 'Sv. Dimitrij Rostovskij i ego vremja (1651–1709) (St. Demetrius of Rostov and His Time (1651–1709))', S.–Peterburg: *Tipografija i Hromolitografija A. Transhel'*, *Stremennaja*, №12, 106 s.

* * *